

Třídní podstata buržoazního pracovního a sociálního zákonodárství

Jaroslav Houser

Buržoazní pracovní a sociální zákonodárství sehrálo zvláštní úlohu v třídním boji proletariátu a může být podrobena historickému výzkumu jako samostatný předmět zkoumání. Je to zejména ze dvou důvodů.

Prvním činitelem je okolnost, že toto zákonodárství určovalo do velké míry životní úroveň pracujících za kapitalismu, především dělnické třídy. Šlo o oblast práva, jež byla jednak výrazem životní úrovně proletariátu a jež také tuto životní úroveň ovlivňovala. Do tohoto zákonodárství nespádaly totiž jen předpisy o mzdách a jejich výplatě, ale i o pracovní době, pracovních přestávkách a dovolených, o sociálním pojištění v případě nemoci, úrazu, invalidity a stáří, o podporách v případě nezaměstnanosti a také některé druhy sociální péče (chudinská, péče o mládež atd.).

Jinou významnou okolností vytvářející z tohoto zákonodárství jednotný předmět právněhistorického výzkumu je jeho souvislost s třídním bojem proletariátu a to s hospodářskou formou tohoto boje. Dělnická třída vytyčovala řadu sociálně politických požadavků a jejich realizací, třebaže ve většině případů zcela nepostačující, bylo pracovní a sociální zákonodárství.

Osou buržoazního pracovního zákonodárství byla právní úprava pracovních vztahů a sice námezdních pracovních vztahů.¹ Ty vznikaly nájmem pracovní síly a jejím začleněním do výrobního procesu. Šlo tu především o úpravu pracovních vztahů průmyslového dělnictva a zemědělského proletariátu. Krom toho zahrnovalo toto zákonodárství i úpravu pracovních vztahů jiných kategorií zaměstnanců, např. v neproduktivních zaměstnáních (úřednictvo) a ve státní službě. Také tato úprava historicky souvisí s třídním bojem proletariátu. Buržoazie a buržoazní stát usilovaly vždy o to, aby některé složky zaměstnanců (např. úředníci a státní zaměstnanci) měly výhodnější postavení proti dělníkům. Dělnická třída vedla naproti tomu boj za zrovnoprávnění dělnictva vůči privilegovaným zaměstnaneckým složkám z řad dělnické aristokracie a maloburžoazních vrstev.

¹ Aleksandrov N. G., *Sovětskoje trudovoje pravo*, Moskva 1949, str. 5.

Proto historický obraz pracovních vztahů dělnictva se neobejde bez rozboru pracovních poměrů privilegovaných kategorií zaměstnanců a ovšem též bez rozboru požadavků dělnické třídy za zrovnoprávnění.

Úpravou pracovních vztahů není však obsah buržoazního pracovního a sociálního zákonodárství zdaleka vyčerpán. Pokládáme-li toto zákonodárství za činitele, jenž ovlivňuje životní úroveň pracujících a za realizaci, ovšem jen částečnou, postulátů hospodářské formy třídního boje dělnictva, potom spadá do této oblasti práva i celá řada předpisů, jež jsou v bližší nebo vzdálenější souvislosti s pracovními vztahy.

Především sem patří úprava společenských vztahů, jež jsou pracovním vztahům velmi blízké a podobné. Jde tu především o učňovské poměry pracujících mládeže a poměry domácích dělníků.

O něco vzdálenější je obor buržoazního sociálního pojištění. Dělnictvo se za kapitalismu domáhalo, aby společnost zajistila existenční podmínky pracujícím, kteří se bez své viny stali práce neschopnými nebo měli sníženou pracovní schopnost. Buržoazní sociální pojištění mělo své tradiční větve, pojištění úrazové, nemocenské, invalidní a starobní. V imperialistickém období kapitalismu došlo pak pod tlakem dělnické třídy k náběhům budování pojištění pro případ nezaměstnanosti.

Do tohoto právního oboru spadá i některé druhy sociální péče, např. péče o mládež a péče chudinská, které pro svou ubohost, byly obžalobou buržoazní společnosti a tzv. sociální politiky buržoazního státu. Životní úroveň pracujících za kapitalismu vyjadřovaly konečně i právní předpisy určující jejich poměry bytové (bytová péče).

To je v podstatě široký okruh práva, jež představuje buržoazní pracovní a sociální zákonodárství. Jeho vymezení vyplývá z jeho třídní podstaty, chápané jako výraz životní úrovně pracujících v buržoazní společnosti v souvislosti s hospodářskou formou třídního boje proletariátu.

Základní otázkou jsou třídní příčiny vzniku právních norem buržoazního pracovního a sociálního zákonodárství. Na některých sociálně politických opatřeních, zejména z období předmonopolního kapitalismu, měli zájem sami kapitalisté. O tom je možno uvést celou řadu příkladů z dějin státu a práva v našich zemích.

Tak např. horní zákon z roku 1854 (č. 146/1854 ř. z.) obsahoval některá ustanovení o bratrských pokladnách, které byly nositeli provizorního hornického pojištění. Tato ustanovení byla oficiálně odůvodňována lidskostí a zřeteli humanitními. Bližší studium materiálů k hornímu zákonu však ukazuje, že kapitalistickým těžařům nešlo o humanitu, nýbrž o vlastní zájmy. Bratrské pokladny se měly stát nástroji smírování práce s kapitálem a byla proto v motivech zákona líčena idyla patriarchálního soužití těžařů

s horníky. Menší výhody, které pojištění horníkům poskytovalo, mělo učinit jejich zaměstnání, jež bylo svou povahou těžké a nebezpečné, atraktivnějším. Tím měl být těžařům usnadněn nábor pracovních sil pro práci v dolech, a to bez jakýchkoliv finančních obětí, protože pojištění si udržovali sami horníci svými příspěvky.

Kromě toho bylo zavedeno nucené členství horníků v bratrských pokladnách. Nechtěl-li horník pozbýt pojišťovacích nároků, nesměl rozvázat pracovní poměr, protože by jinak ztratil členství v podnikové bratrské pokladně a s ním i všechny pojišťovací nároky. Bratrské pokladny omezovaly tak osobní svobodu horníků, protože zásada nuceného členství v této podobě znamenala zotročení horníků a jejich připoutání k důlním podnikům.²

Jiným příkladem je vznik ochranného zákonodárství dětí, tj. právních předpisů omezujících výdělečnou práci dětí. Absolutistický stát na konci 18. století, jenž stál na stanovisku ekonomické nutnosti dětské práce a snažil se ji různými cestami umožnit a podpořit, nebudoval zákonodárství na ochranu dětí. Taková ochrana nebyla pokládána ani za potřebnou, protože manufaktury, kde byly děti hromadně zaměstnávány, byly vydávány za jakési dobročinné ústavy, pečující o blaho dětí. K určitým omezením došlo přece jen již v této době a sice z důvodů branných a zdravotních.

Branný zájem byl zdůrazněn r. 1870, kdy pražští dělníci ve fabrikách na hedvábí si stěžovali na vzrůstající zaměstnávání dětí v manufakturách. Dělníci uváděli, že je dětská práce připravuje o zaměstnání a dětem způsobuje újmy na zdraví. Pražské gubernium na tuto stížnost reagovalo zjištěním, že tovární děti jsou ohrožovány na tělesném vývoji, takže budou neschopny k vojenské službě.³ O to státní správě především šlo.

Zdravotní zájem josefínského státu se projevil vydáním dekretu z 20. prosince 1786 o česání a mytí továrních dětí, jenž poskytoval nejelementárnější zdravotní ochranu dětí v továrních ubytovnách.

To jsou příklady přímého zájmu kapitalistů a buržoazního státu na provedení některých sociálních opatření, která byla na veřejnosti zdůvodňována zřeteli humanitními.

Kapitalisté měli na pracovním a sociálním zákonodárství i zájem nepřímý, jenž se projevoval v sociálních opatřeních, která měla charakter reform. O tom, že buržoazie vládne střídavě metodou teroru a liberalismu, za něhož k reformám dochází, zdůraznil V. I. Lenin. „Ve skutečnosti však buržoazie ve všech zemích nutně vypracovává dva systémy vládnutí, dvě metody boje za své zájmy a za uhájení svého panství, při čemž se tyto dvě metody buď střídají nebo se prolínají v různých kombinacích. Je to za

² Houser J., *Vývoj hornického pojištění*, Praha 1960, str. 28 a násl.

³ Mises L., *Zur Geschichte der österreichischen Fabrikgesetzgebung*, Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung, Vídeň a Lipsko 1905, str. 222.

prvé metoda násilí, metoda odmítání jakýchkoli ústupků dělnickému hnutí, metoda podpory všech starých a přežitých institucí, metoda nesmiřitelného odmítání reforem . . . Druhou metodou je metoda „liberalismu“, opatření směřujících k rozšíření politických práv, ve směru reforem, ústupků atd.“⁴

Většina institucí buržoazního pracovního a sociálního zákonodárství byla reformami, které stejně jako jiné reformy, byly výsledkem třídního boje mezi proletariátem a buržoazií a ústupkem buržoazie proletariátu. Za cenu těchto reforem se buržoazie snažila udržet své proletariátem ohrožené panství.

V. I. Lenin charakterizoval reformu takto: „Reforma je ústupek, který činí vládnoucí třídy, aby zadržely, oslabily nebo udusily revoluční boj, aby roztříštily sílu a energii revolučních tříd, zatemnily jejich vědomí atd.“⁵

V této leninské definici jsou obsaženy dvě základní myšlenky. Jednak je tu zdůrazněno, že reforma znamená menší či větší výhodu pro proletariát, kterou mu panující buržoazie svým ústupkem poskytuje, a jednak tato definice osvětluje třídní příčinu ústupku. Je to snaha zachránit v době zostřeného třídního boje za cenu určité oběti samu existenci kapitalismu. Reforma má totiž vyvolat v řadách proletariátu klamné iluze o buržoazním státě a zeslabit tak revoluční energii dělnické třídy. Má tedy reforma sloužit buržoazii jako účinný prostředek proti třídnímu uvědomění proletariátu a jeho bojové odhodlanosti.

Je-li reforma jen manévrem buržoazie, od něhož si tato slíbují upevnění buržoazního pořádku za cenu ústupku dělnictvu, vzniká otázka, jaké stanovisko má k reformě zaujmout revoluční strana dělnické třídy. Je nutno vyjít ze skutečnosti, že každá reforma je výsledkem odhodlaného boje dělnické třídy. Buržoazie přistupuje k reformě jen tehdy, je-li tlakem dělnictva k ní přinucena. Je-li reforma výsledkem boje dělnické třídy, je možno jí též použít k dalšímu rozvinutí tohoto boje.

Potřeba využít reforem, včetně institucí sociálního pojištění, v revolučním boji dělnické třídy zdůraznil V. I. Lenin. Roku 1914 napsal: „Využíváme každé reformy (např. pojištění) a každého legálního spolku. Ale využíváme jich k tomu, abychom rozvíjeli vědomí mas a revoluční boj mas . . .“⁶ Dějiny bolševické strany v Rusku jsou pak jen dokladem toho, jak ruští bolševici dovedli úspěšně využít nemocenské pokladny i druhé legální organizace v zájmu revolučního boje dělnické třídy.⁷

Také Komunistická strana Československa využila boje za sociální pojištění k mobilizaci mas pracujících a k budování jednotné fronty dělnické třídy zdola. S. Gottwald vypracoval již roku 1927 plán taktiky jednotné

⁴ Lenin V. I., *Spisy*, sv. XVI., Praha 1957, str. 361.

⁵ Lenin V. I., *Spisy*, sv. XII., Praha 1956, str. 227.

⁶ Lenin V. I., *Spisy*, sv. XX., Praha 1959, 511.

⁷ *Dějiny KSSS*, Praha 1959, str. 163.

fronty v boji za sociální pojištění.⁸ Také s. Zápotocký mnohokrát zdůrazňoval nutnost, aby komunisté na závodech při své revoluční práci plně využívali zastupitelských institucí zakotvených v buržoazním právu, jakými byly závodní rady a závodní výbory.⁹

Revoluční marxismus nemá tedy k reformám stanovisko zásadně odmítavé. Pohlíží na reformy jako na vedlejší produkt boje dělnické třídy. Revoluční boj dělnictva za dobytí politické moci a za vyvlastnění výrobních prostředků je cílem hlavním. Sociální a politické reformy mohou být na této cestě vhodným prostředkem a posilou revolučního boje, mohou upevnit dělnickou solidaritu a třídní uvědomění dělnictva po dosažení dílčího úspěchu a mohou též vytvářet objektivní předpoklady pro vystupňování revolučního boje. Nikdy však dělnictvo nesmí propadnout reformistickým iluzím o samospasitelnosti a samoúčelnosti ústupků a reforem.

Toto leninské učení o reformě je zásadním východiskem pro hodnocení buržoazního pracovního a sociálního zákonodárství. Zavedení osmihodinové pracovní doby, tovární inspekce, závodní rady a sociální pojištění mohou být určitými výhodami pro dělnictvo. Zájmům dělnické třídy slouží však jen tehdy, použije-li jich dělnictvo k rozvíjení své revoluční aktivity, ke svržení panství buržoazie a k likvidaci kapitalismu a nezneužije-li jich buržoazie k tlumení aktivity dělnictva. Proto je nutno hodnotit sociální zákonodárství podle konkrétní historické situace a podle funkce, kterou toto zákonodárství plní v třídním boji proletariátu.

Má-li sociální zákonodárství pomoci buržoazii upevnit její panství, potřebuje buržoazie nutně ideologie, která by zdůvodňovala její manévry a ovlivnila masy pracujících. Buržoazie potřebuje zkrátka ideologických zbraní pro boj s proletariátem. Ty jí dodali buržoazní a reformističtí teoretici sociální politiky.

Buržoazní autoři byli otevřenými obhájci kapitalistického společenského řádu. Hlásali jeho věčnost a dokazovali, že je uspořádáním společnosti, jež odpovídá přirozené lidské povaze. Nanejvýš uznávali určité nedostatky společenského řádu a cestu k jejich odstranění spatřovali v sociální politice.

Reformisté vykonávali cenné služby pro buržoazii přímo v řadách dělnické třídy. Nebyli přímými obhájci kapitalistického řádu, jenž znamenal pro pracující nezaměstnanost, bídu a hlad. Jejich význam v ideologickém boji proletariátu byl jinde. Vyvolávali představy o tom, že buržoazní stát, který často vystupoval v rouše parlamentní lžidemokracie, je schopen zajistit pracujícím cestou tzv. sociální politiky trvalé zlepšení jejich sociálních poměrů a trvalé zvyšování životní úrovně. V některých sociálně po-

⁸ Gottwald K. L., *Spisy*, I., Praha 1953, str. 51 a násl.

⁹ Protokol IV. řádného sjezdu KSČ z r. 1927, str. 65.

litických opatřeních buržoazního státu, jehož třídní podstatu před masami zastírali, spatřovali dokonce postupné uskutečňování socialismu. Tvrdili, že buržoazní stát přechází od demokracie politické k demokracii hospodářské. Reformisté byli proto obhájci buržoazního státu.

Všimněme si nejprve názorů buržoazních teoretiků sociální politiky. Tyto názory byly často východiskem politiky buržoazního státu, základem jeho legislativní činnosti, a podnětem pro propagační publicistiku a byly proto zbraní buržoazie proti proletariátu na ideologické frontě třídního boje. Některé jejich teze byly dělnické třídě zvláště škodlivé a nepřátelské.

Již samo vytyčení „sociální otázky“ bylo proti zájmům dělnické třídy. Podstata kapitalistického vykořisťování byla tím zakrývána a pozornost dělnictva byla odváděna k „sociální otázce“, jejíž řešení bylo slibováno cestou sociální politiky při zachování dosavadního společenského řádu.

Ti buržoazní autoři, kteří uznávali existenci tříd, definovali např. sociální otázku jako stav nerovnoměrnosti jednotlivých tříd, jenž neodpovídá požadavkům sociální spravedlnosti. Operovali při tom mlhavým pojmem tříd a relativisticky neurčitým kritériem sociální spravedlnosti.¹⁰ Velmi mlhavě definoval sociální otázku např. Masaryk.¹¹

Již při výkladu vzniku sociální otázky obhajovali buržoazní ekonomové zcela nepokrytě vykořisťování v zájmu pokroku a kultury. Tak např. Engliš mluvil o tom, že kultura a průkopnická práce vyžadují, aby společnost vydržovala určitou elitu, která se věnuje kultuře a průkopnické práci. Společnosti s nízkou produktivitou práce musily prý za tím účelem přinášet veliké oběti. Kultura a průkopnická práce snižovaly značně konsum širokých vrstev. S růstem produktivity práce není pak třeba již tak značných obětí. Nerovnost v konsumu má tedy se vzrůstem produktivity práce klesat.¹² Naproti tomu dějiny ukazují zcela jasně, že konsum širokých vrstev nebyl snižován v zájmu kultury a průkopnické práce, ale především parazitní spotřebou vykořisťovatelů. Pokud pak jde o souvislost růstu produktivity práce za kapitalismu s životní úrovní pracujících, dokázal již Marx správnost své teorie o absolutním a relativním zbídačování proletariátu.

Definice sociální politiky, která měla být cestou k řešení sociální otázky a jejíž složkou mělo být buržoazní sociální zákonodárství, se u jednotlivých autorů lišila, ale všechny tyto definice posilovaly buržoazii ideologicky.

Z našich buržoazních ekonomů definoval Engliš sociální politiku jako praktické snažení, aby společenský celek byl vypěstěn a přetvořen co nejideálněji a Mildschuh prohlašoval, že sociální politika obsahuje ony zása-

¹⁰ Engliš K., *Sociální politika*, Praha 1916, str. 27 a *Národní hospodářství*, Praha 1928, str. 384 a 385.

¹¹ Masaryk T. G., *Sociální otázka*, I., Praha 1947, str. 3 a *Ideály humanitní*, Praha 1930, str. 7—12.

¹² Engliš K., *Sociální politika*, Praha 1916, str. 10

dy, jimiž se mají odstranit nebo zmírnit vady společenského řádu. Mnozí ideologové buržoazie zvláště vyzvedali, jako např. Van der Borcht, že účelem sociální politiky je zeslabení třídního boje. (Správně řečeno šlo jím o odvedení dělnické třídy od třídního boje.)¹³

Všechny definice sociální politiky buržoazních ideologů vycházely z obhajoby kapitalistického společenského řádu a z nadtřídního pojetí státu. Operovaly neurčitými pojmy jako např. „zájem celku“, „trvalé plnění společenských úkolů“, „vypěstít společenský celek co nejideálněji“, „zmírnění vad společenského života“ atd., které dávaly buržoazní sociální politice mnohoznačný význam.

Mezi prostředky sociální politiky, jejími nositeli a orgány zaujímá u buržoazních autorů ústřední místo stát. Nadtřídní povaha buržoazního státu byla při tom zdůrazňována. Van der Borcht mluvil o tom, že státní moc je oprávněna a povinna provádět sociální politiku v první řadě jako povolání strážkyně zájmu celku.¹⁴ Také Engliš považoval stát za nejvyšší orgán sociální politiky, protože je prý představitelem a ztělesněním zájmu společenského celku.¹⁵

Zavrhování třídní podstaty státu a idealizace a glorifikace buržoazního státu jako nositele sociální politiky je jedním ze základních kamenů buržoazních teorií sociální politiky. Charakteristické pro tyto teorie je také to, že považují za prostředek sociální politiky i vyslovené almužnictví, jehož nositelem nemusí být vždy stát. Veřejná i soukromá chudinská péče zaujímá totiž u buržoazních sociálních politiků významné místo. Tak např. Engliš považoval chudinství za integrální součást sociální politiky.¹⁶ Měl pochopení i pro nutnou tvrdost této péče. Např. podpory nezaměstnaným nesmí být podle něho příliš vysoké, nemá-li se chudinství stát rozkladným prvkem celé hospodářské soustavy (rozuměj kapitalistické).¹⁷ Vedle veřejné chudinské péče klade jako nutný doplněk chudinskou péči soukromou. Není sice pro živelnou soukromou dobročinnost ale pro almužnictví organizované ve známých charitativních spolcích a společnostech, které byly pro buržoazní společnost typické.¹⁸

Při hodnocení významu a dosahu sociálně politických opatření buržoaz-

¹³ Van der Borcht R., *Grundzüge der Sozialpolitik*, Lipsko 1904, str. 1 a 2, Wiese L., *Einführung in die Sozialpolitik*, Lipsko 1921, str. 16, 30 a 31, Zwi ed i ne ck - S ü d e n - h o r s t O. v o n, *Sozialpolitik*, Lipsko 1911, str. 36 a násl. Engliš K., *Sociální politika*, Praha 1916, str. 1 a Mildschuh V., *Národohospodářská politika*, část II., Praha 1934, str. 124.

¹⁴ Van der Borcht R., *Grundzüge der Sozialpolitik*, Lipsko 1904, str. 41.

¹⁵ Engliš K., *Sociální politika*, Praha 1916, str. 41 a *Národní hospodářství*, Praha 1928, str. 438.

¹⁶ Engliš K., *Sociální politika*, Praha 1916, str. 44.

¹⁷ Tamtéž, str. 32.

¹⁸ Tamtéž, str. 32 a 33 a *Národní hospodářství*, Praha 1928, str. 391 a 392.

ního státu objevovali se mezi buržoazními ideology i ti, kteří šířili po vzoru reformistů klamné představy o tom, že by některá sociálně politická opatření mohla vést ke změně struktury pracovní soustavy a platného společenského řádu. Engliš označoval za sociálně politická opatření tohoto druhu zřízení zastupitelstev zaměstnanců na závodech (závodních rad) a účast zaměstnanců na zisku závodu.¹⁹

Názory buržoazních teoretiků sociální politiky byly šířeny z universitních kateder, ovlivňovaly buržoazní a maloburžoazní inteligenci a byly často ideovým zdůvodněním některých „sociálních“ zákonů. Staly se tak často ideologií ústupků buržoazie, kdykoliv tato byla přinucena dělnickou třídou vládnout metodou liberalismu.

Reformistické názory na sociální politiku byly pro třídní boj dělnictva ještě nebezpečnější a škodlivější. Byly záměrně šířeny přímo v řadách dělnické třídy, vyvolávaly klamné iluze a tlumily revoluční aktivitu dělnictva. Reformisté, kteří představovali agenturu buržoazie mezi dělnictvem, zahalovali často své názory a teorie do marxistické frazeologie, čímž rozvraceli ideologickou frontu třídního boje proletariátu.

Také reformisté, stejně jako buržoazní teoretici sociální politiky, mluvili o sociální otázce. Zastírali tím skutečnost, že třídní rozpory v buržoazní společnosti nutně vedou k proletářské revoluci, kdy proletariát ustavuje svou diktaturu. Sociální otázka měla být řešena cestou sociální politiky, cestou reforem. Reformy přitom nechápali jako druhotný produkt revolučního hnutí, nýbrž jako samoúčel, vedoucí k postupné změně kapitalistického společenského řádu.

Reformisté, kteří se ani formálně nehlásili k marxismu, se zpravidla ani nepokoušeli osvětlit ekonomicko-třídní kořeny tzv. sociální otázky. Popírali a vyvraceli Marxovu teorii nadhodnoty a vykořisťování, která jediné umožňuje skutečně vědecký přístup k objasnění antagonismu buržoazní společnosti.

Také u reformistů znamenala sociální politika postupné řešení sociální otázky. Se základní tezí, že k socialismu je možno dojít cestou reforem za existence buržoazně parlamentního státu, setkáváme se v různých obměnách u všech reformistů od Bernsteina až po naše modráčkovce.

Ústřední otázkou je při tom úloha státu. Reformisté komolili Marxe, jak ukázal Lenin, a prohlašovali, že stát je buď nástrojem smiřování tříd nebo aspoň vyvraceli nutnost rozbití státního aparátu v proletářské revoluci (kautskyánství). Bernstein mluvil opovržlivě o diktatuře proletariátu jako o frázi v době, kdy sociální demokraté podléhali parlamentním iluzím. Třídní diktatura patří prý k nižší kultuře a je druhem politického atavismu.²⁰

¹⁹ Engliš K., *Národní hospodářství*, Praha 1928, str. 402 a 403.

²⁰ Bernstein E., *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie*, Stuttgart 1899, str. 127 a 128.

Neběží prý o to, aby stát byl odstraněn (rozuměj buržoazní), nýbrž o to, aby proletářská masa byla organizována, vychována k demokracii, aby se bojovalo za všechny reformy ve státě, jež jsou způsobilé povznést dělnickou třídu.²¹

Teze o buržoazním státě jako nástroji smiřování tříd byla u reformistů východiskem k vymezení pojmu sociální politiky. Budování socialistické ekonomiky za trvání buržoazního státu připouští např. Sombartova definice sociální politiky.²²

Z reformistů u nás je charakteristická definice Mackova. Za sociální politiku pokládá Macek takovou politiku, při níž by členské (funkční) zájmy lidí ve společnosti byly uspokojovány způsobem trvale prospěšným celku. Politikou nesociální nebo protisociální rozumí pak takovou politiku, která by určitým činitelům přinášela více prospěchu, než by oni jako členové společnosti za svou společenskou funkci zasluhovali.²³ Pozoruhodná je tato „funkční“ definice sociální politiky tím, že je velmi široká, mnohoznačná a že na ní není nic socialistického. Je zcela přijatelná pro kapitalisty, jejichž „podnikatelská“ činnost je vydávána buržoazními ideology za funkci společnosti prospěšnou.

Cestou sociální politiky, jejímž nositelem měl být buržoazní stát, měl podle reformistických názorů a hesel pronikat socialismus do kapitalistického výrobního řádu. Propagace těchto myšlenek byla ovšem nesmírně škodlivá pro revoluční boj dělnické třídy. Setkáváme se s ní od prvního náporu revizionismu a reformismu v dělnickém hnutí, od devadesátých let minulého století.

Již r. 1899 hájil Bernstein družstva jako elementy socialismu v lůně kapitalistické společnosti.²⁴ O odborových organizacích mluvil v duchu anglického tradeunionismu jako o demokratickém prvku v kapitalistickém průmyslu.²⁵ Tento Bernsteinův názor vyústil později v reformistické heslo hospodářské demokracie a konstituční továrny. Když byl r. 1920 vydán v Německu zákon o závodních radách, který stanovil jejich působnost v mezích pro kapitalisty přijatelných, nešetřil Bernstein chválou o tomto díle sociální politiky, které prý činí z dělníků účastníky podniku v sociálně politickém smyslu.²⁶

Heslem hospodářské demokracie oháněli se u nás praví sociální demokraté po skončení první světové války.²⁷ Tato hospodářská demokracie

²¹ Foustka Bř., *Politika sociální*, Česká politika IV, Praha 1911, str. 585.

²² Sombart W., *Ideály sociální politiky*, Praha 1904, str. 9.

²³ Macek J., *Základy sociální politiky*, Praha 1923, str. 22.

²⁴ Bernstein E., *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie*, Stuttgart 1899, str. 159.

²⁵ Tamtéž, str. 121.

²⁶ Bernstein E., *Der Sozialismus einst und jetzt*, Stuttgart a Berlín 1922, str. 141.

²⁷ Habrman G., *Myšlenky a názory*, Praha 1934, str. 37 a 38.

se měla uskutečnit cestou úpravy zastupitelstva zaměstnanců na závodech a účastí dělníků na zisku závodu.²⁸ Po vzoru myšlenek Gideových měl se stát dělník podílníkem a akcionářem kapitalistického podniku.²⁹

Škodlivost všech těchto reformistických názorů na sociální politiku se projevila zejména v prvních letech po skončení první světové války, kdy šlo buržoazii o to, aby demobilizovala masy proletariátu, a zachránila kapitalistický společenský řád. Tehdy stáli reformisté v podstatě na stejné platformě jako buržoazní sociální politika. Vždyť již z tohoto stručného nástinu vyplývá, že není mezi názory na sociální politiku ideologů buržoazie a reformistů podstatných rozporů. Jde v podstatě o dva ideologické proudy, které mají styčné body. Ideologové buržoazie vystupovali sice v roli otevřených obhájců kapitalistického společenského řádu a reformisté otevřeně jen v úloze obhájců buržoazní parlamentní pseudodemokracie. Spojovalo je však nepřítelství k revolučnímu marxismu, ideologii dělnické třídy. Tyto styčné body vedly a vedou v kapitalistických zemích oba ideologické proudy, buržoazní sociální politiku a reformismus, k přímému spojení. Za předmnichovské republiky byla spolupráce buržoazní sociální politiky s reformisty mnohokrát zdůrazňována. Tak např. Engliš vyzvedal, že v reformních snahách se sbíhá práce sociálních politiků a praktických socialistů v jednu linii a dovolával se přímo Bernsteina.³⁰ Na druhé straně Macek usmiřoval buržoazní sociální politiky s reformismem a snažil se dokázat, že sociální politika je buď se socialismem totožná anebo může být alespoň chápána jako cesta k socialismu.³¹ Spojenectví reformistů s buržoazními sociálními politiky potvrdil i Mildschuh, jenž uvedl, že reformní socialismus může sympatizovat se snahami sociální politiky a může se jejich snah činně zúčastnit.³²

Buržoazní pracovní a sociální zákonodárství mělo řadu charakteristických rysů, které vyplývaly z jeho třídní podstaty.³³ Již sama otázka vývoje obou složek úprav pracovních vztahů, občanskoprávní a správní, zasluhuje pozornosti.

Marxovo dílo podává klíč k rozčlenění úprav pracovních vztahů na dvě základní skupiny. Přeměna peněz v kapitál se podle Marxe rozpadá na dva procesy: koupi, resp. nájem pracovní síly a její využití ve výrobním pro-

²⁸ Modráček Fr., *Několik slov úvodem* ke knize E. Šterna a Koudelky J., *Na cestě k hospodářské demokracii*, Praha 1926, str. 4.

²⁹ Modráček Fr., *Nauka a politické zásady pokrokového socialismu*, Praha 1919, str. 34.

³⁰ Engliš K., *Sociální politika*, Praha 1916, str. 39.

³¹ Macek J., *Základy sociální politiky*, Praha 1925, str. 24.

³² Mildschuh V., *Národohospodářská politika*, část II., Praha 1934, str. 134.

³³ Chyský J., Hromada J. a Witz K., *Československé pracovní právo*, Praha 1960, str. 15 a násl.

cesu. Buržoazní právní úpravu pracovních vztahů lze proto rozdělit na část upravující nájem pracovní síly a na část určující podmínky využití pracovní síly ve výrobním procesu.

Obě tyto složky právní úpravy pracovních vztahů prodělaly za panství kapitalismu odlišný historický vývoj. Podmínky, za kterých je uzavírána pracovní smlouva, tedy za nichž se uskutečňuje koupě a prodej pracovní síly a podmínky, za nichž končí pracovní poměr vyplývající z této smlouvy, byly upraveny v občanských zákonících kapitalistických zemí jako smlouva pracovní nebo služební (*locatio conductio operarum*).

Stanovení podmínek využití pracovní síly ve výrobním procesu bylo zprvu zůstaveno kapitalistickému zaměstnavateli, jenž vystupoval dlouho na tomto poli jako autonomní zákonodárce a tyto podmínky diktoval ve formě jakéhosi oktroje. Teprve později, když dělnická třída zesílila, vynutila si státní úpravu na tomto poli pracovních vztahů a podařilo se jí při tom s větším nebo s menším úspěchem prosadit řadu svých požadavků. K právní úpravě podmínek využití pracovní síly ve výrobním procesu došlo proto mnohem později a tato úprava byla provedena správním právem.

To jsou v podstatě historické příčiny nejednotnosti úpravy pracovních vztahů za kapitalismu a vzájemného prolínání prvků občanskoprávních a správních.

V našich zemích obsahoval základní předpisy o pracovní smlouvě již občanský zákoník z roku 1811 (§§ 1151 a násl.) a speciální předpisy přinesl živnostenský řád z roku 1859 (č. 227/1859 ř. z.). Pokud šlo o úpravu podmínek využití pracovní síly ve výrobním procesu, byla také u nás věc zůstavena dlouho libovůli kapitalistických zaměstnavatelů. Na situaci se mnoho nezměnilo, když horní zákon z roku 1854 (č. 146/1854 ř. z.) a živnostenský řád z roku 1859 (č. 227/1859 ř. z.) přinesly ustanovení o obligatorních pracovních řádech. Jejich příprava a vydání zůstaly fakticky v rukách kapitalistických zaměstnavatelů a proto lze právem hovořit jen o jakési legalizaci již před tím existujícího kapitalistického oktroje. Teprve osmdesátá léta, kdy dělnická třída měla již své organizace, znamenala začátek skutečného pracovního a sociálního zákonodárství, které ovšem zdaleka nevyhovělo požadavkům dělnictva.

Charakteristickým rysem buržoazního pracovního a sociálního zákonodárství bylo, že životní úroveň, kterou toto zákonodárství spoluurčovalo, byla neobyčejně nízká. Mzdy pracujících pohybovaly se např. za předmnichovské republiky, jež byla reformisty vyhlašována za stát s moderním pracovním a sociálním zákonodárstvím, hluboko pod existenčním minimem.³⁴ Podobně tomu bylo i s dávkami sociálního pojištění. Vývoj buržoazního pracovního a sociálního zákonodárství potvrzuje tak správnost Marxovy teo-

³⁴ K o p e c k ý V., *ČSR a KSČ*, Praha 1980, str. 197 a násl.

rie o zbídačování dělnické třídy za kapitalismu. Tam, kde si dělnická třída vynutila na buržoazii ústupky, nebyly to ústupky a výhody trvalé. Byly většinou postupovány jen jedné kategorii zaměstnanců a byly kompenzovány odbouráváním výhod jiných kategorií.

Jiným charakteristickým rysem pracovního a sociálního zákonodárství, zejména v imperialistickém období kapitalismu, byla jeho roztržštěnost-atomizace. To mělo zjevné třídní příčiny. V době zostření třídního boje za panství monopolů snažila se buržoazie zamezit sjednocení pracujících a snížit tak jejich bojovou aktivitu. Prostředkem k dosažení tohoto cíle, stala se buržoazní sociální politika, jejímž výrazem bylo pracovní sociální zákonodárství. Buržoazii šlo především o to, aby byly poskytnuty určité sociální výhody jen některým složkám pracujících, zejména z maloburžoazních vrstev a aby je tak postavila proti ostatní mase pracujících.

Příklady, ukazující tento třídní rys pracovního a sociálního zákonodárství je velmi mnoho. Roku 1910 byl např. vydán zákon o obchodních pomocnících (č. 20/1910 ř. z.). Pro třídní hodnocení zákona má význam především osobní rozsah zákona. Zákon se nevztahoval jen na obchodní pomocníky, tj. osoby, které obstarávaly převážně kupecké služby, ale také na zaměstnance, kteří vykonávali služby nekupecké. To znamená, že se zákon vztahoval na zaměstnance s „bílými límečky“, kteří byli často pravou rukou zaměstnavatele a požívali jeho zvláštní důvěry. Tím lze vysvětlit značné výhody, které poskytoval zákon zaměstnancům v některých směrech. Tak byla např. zavedena placená dovolená na zotavenou (od 10 dní do 3 týdnů), jež byla v této době pro dělníky v jiných pracovních odvětvích ještě nedostižným ideálem.

V téže době, r. 1907, byl vydán zákon o starobním pojištění soukromých zaměstnanců (č. 1/1907 ř. z.). Šlo opět o zvýhodnění pracujících z maloburžoazních vrstev. Ti dosáhli starobního pojištění a dělnictvu, jež se ho domáhalo od devadesátých let minulého století, bylo starobní pojištění dále odpíráno.

Za předmnichovské republiky získali privilegované postavení zaměstnanci z maloburžoazních vrstev zejména vydáním zvláštního zákona o soukromých zaměstnancích z r. 1934 (č. 154/1934 Sb.), jenž přinesl řadu výhod ve srovnání s pracovními poměry dělnictva. Ještě ve větší míře to platí o zvláštním zákonu o redaktorech z r. 1936 (č. 189/1936 Sb.).

S atomizací buržoazního pracovního a sociálního zákonodárství souvisela velmi úzce jeho parciálnost, jež se projevovala zejména v úzkém osobním dosahu sociálně politických opatření. Výhody, které tato opatření přinášela, se nevztahovala na všechny pracující, kteří pomoc potřebovali, nýbrž jen na jejich část a zhusta jen na velmi malou část. Velmi názorně se to projevilo při tzv. „péči o nezaměstnané“. Vznikla silná divergence

mezi počtem podporovaných nezaměstnaných a počtem nezaměstnaných, kteří se hlásili u zprostředkovatelen práce. Podpory v nezaměstnanosti do-
stávala v předmnichovské republice jen část registrovaných nezaměstna-
ných a když byl r. 1925 zaveden pověstný gentský systém, klesla tato část
trvale asi na jednu třetinu nezaměstnaných, kteří se hlásili u zprostředko-
vatelen práce.³⁵

Účin pracovního a sociálního zákonodárství, které zdaleka nevyhovova-
lo dělnickým požadavkům, byl ještě dále snižován jeho technickolegisla-
tivní nedokonalostí a nedostatkem kontroly. Sociálně politické zákony
byly plny povšechných formulací velmi neurčitého obsahu, což otvíralo
široké pole třídnímu výkladu dělnictvu nepřátelské měšťácké justici. Pří-
kladem může být zákon o závodních výborech z r. 1921 (č. 330/1921 Sb.).
Zákon sám měl celou řadu reakčních rysů, které buržoazní judikatura ještě
dále zesílila. Stalo se tak zejména v těchto směrech.

Podle zákona měly být zřizovány závodní výbory pouze v závodech, kde
bylo trvale zaměstnáno aspoň 30 zaměstnanců. To znemožňovalo zřizovat
závodní výbory v zemědělství, zejména na Slovensku, kde byli zaměstná-
váni sezónní dělníci. Judikatura Nejvyššího správního soudu byla v tomto
bodě dělnictvu krajně nepříznivá. Opírala se o restriktivní výklad pojmu
„trvalého (celoročního) zaměstnání“ a dospěla k závěru, že do počtu 30
zaměstnanců nelze např. včítat ženy deputátníků a dělnice, které byly za
byt, stravu a otop celý rok k dispozici hospodářské správě závodu. Stálá
pohotovost určité osoby k pracovním výkonům nebyla prý okolností po zá-
konu rozhodnou.

Zásadní důležitost měly judikáty Nejvyššího správního soudu prohlašu-
jící, že zákon o závodních výborech se nevztahuje na banky a pojišťovny.
K tomu dospěl Nejvyšší správní soud velmi násilným výkladem znění zá-
kona. Nejvyšší správní soud vyložil dále velmi restriktivním způsobem
ustanovení zákona o právu závodních výborů hájit a povzbuzovat kulturní
zájmy zaměstnanců. Podle jeho výroku nebylo např. možno požadovat na
zaměstnavatelích částečnou úhradu výloh spojených se zřízením knihovny,
čítárny nebo i jen s odběrem denních listů.³⁶

To je několik ukázek, jak měšťácká justice násilným výkladem širokých
a neurčitých formulací zákona poškozovala zájmy dělnické třídy.

Jinou základní vadou buržoazního pracovního a sociálního zákonodárství
byl nedostatek účinné kontroly na dodržování jeho příkazů a záповědí ze
strany zaměstnavatelů.

³⁵ Houser J., *K „péči“ o nezaměstnané v předmnichovské republice*, Právněhisto-
rické studie, IV, Praha 1958, str. 230 a 231.

³⁶ Houser J., *Aplikace zákona o závodních výborech z roku 1921 za předmnichovské
republiky*, Právněhistorické studie, V, Praha 1959, str. 263 a násl.

Příkladem může být zákon o 8hodinové pracovní době z r. 1918 č. 91/1918 Sb.) a jeho provádění v praxi. Určitý obraz o nedodržování předpisů tohoto zákona podávají zprávy živnostenských inspektorů. Rovněž interpelace komunistických poslanců a senátorů v parlamentě z doby předmnichovské republiky jsou svědectvím o tom, jak zákon o 8 hodinové pracovní době byl soustavně porušován. Tak např. začátkem roku 1924 podali komunističtí poslanci interpelaci o porušování pracovní doby, kde snesli množství průkazního materiálu o skutečné pracovní době v jednotlivých textilních závodech. Uváděli při tom, jak jsou porušovány předpisy o noční práci mladistvých dělníků.³⁷

Nedostatek kontroly byl také hlavní slabinou předpisů omezujících dětskou práci. Právě zde měla účinná kontrola zvýšený význam, protože šlo o dětské pracovníky, kteří nebyli s to sami bojovat proti obcházení zákazů zaměstnavateli. Svědectvím o hromadném obcházení zákazů jsou opět zprávy a statistiky živnostenské inspekce.

Buržoazní pracovní a sociální zákonodárství umožňovalo dále i národnostní diskriminace. Je možno v této souvislosti uvést příklady z období předmnichovské republiky, týkající se problematiky slovenského proletariátu. Pracovní a sociální zákonodárství umožňovalo a ovlivňovalo jeho nižší životní úroveň. Stalo se tak několika způsoby.

Jedním z prostředků bylo využití divergence mezi přejatým zákonodárstvím Předlitavska a Zalitavska. Dělnická třída Předlitavska stala se mnohem dříve významným politickým činitelem a důsledným třídním bojem si vybojovala na buržoazii celou řadu sociálních ústupků, které byly vtěleny do právních norem spadajících do oblasti pracovního a sociálního zákonodárství. To znamená, že toto zákonodárství bylo v Předlitavsku relativně pokrokovější než v Zalitavsku. České buržoazii proto stačilo zachovat rozdílnot právních úprav a posilovat tak ubožejší postavení slovenského proletariátu. Průtahy se zaváděním celostátních úprav v prvních letech buržoazní republiky ukazovaly, jak využitím divergence mezi převzatým právem rakouským a uherským je možno udržet nízkou životní úroveň slovenského proletariátu.

Kromě toho nové sociálně politické zákony, které byly vydávány za buržoazní republiky, znamenaly přímou nebo nepřímou diskriminaci slovenského dělnictva v porovnání s dělnictvem v českých zemích. Sociálně politické zákony měly totiž dvojí tvář. Pod rouškou zdánlivé pokrokovosti byly v nich prvky vysloveně reakční, které často v praxi znehodnocovaly účín zákona a obracely jeho zásady na ruby. Mnoho z těchto zpátečnických prvků postihovalo především slovenské dělnictvo.

³⁷ H o u s e r J., *Pracovní poměry mládeže za předmnichovské republiky*, Právněhistorické studie, VI, Praha 1960, str. 160 a 161.

Všechny tyto základní rysy buržoazního pracovního a sociálního zákonodárství vyplývaly z jeho třídní podstaty a ze základní funkce, kterou toto zákonodárství plnilo v boji dělnické třídy. Šlo o buržoazní právo, zajišťující kapitalistický vykořisťovatelský systém a relativní výhody, které dělnictvu poskytovalo a k nimž docházelo pod tlakem proletariátu, ničeho nezměnily na zákonitém snižování životní úrovně pracujících.

•

Boj za sociálně politické požadavky pracujícího lidu, které se dotýkaly buržoazního státu a práva, představoval významnou kapitolu v dějinách dělnického hnutí a Komunistické strany Československa. Zvláště v některých dobách vystupoval tento boj velmi významně do popředí. V sedmdesátých letech minulého století nastoupila dělnická třída k boji za své koaliční právo, tj. za legalitu odborových organizací. Roku 1870 manifestovalo vídeňské dělnictvo a akce se záhy rozšířila i do českých zemí. V Praze došlo ke schůzím a manifestacím, na nichž se čeští dělníci postavili za požadavek svého „koaličního práva“.

Léta osmdesátá byla pak ve znamení „sociálního zákonodárství“ Taaffeho. Jeho účelem bylo podle bismarckovské zásady „cukroví a bič“ demobilizovat sociálními reformami (např. úpravou úrazového a nemocenského pojištění z r. 1888) dělnické rady a oslabit vliv rostoucí sociální demokracie. Vlastní příčinou tohoto sociálního zákonodárství byl boj dělnické třídy za některé sociálně politické požadavky. Svědectví o nich podává dělnický tisk z této doby a rezoluce stranických sjezdů.

Začátkem 20. století dostal se na čelné místo dělnického hnutí požadavek všeobecného invalidního a starobního pojištění dělnictva. Sociálním demokratům se tehdy podařilo rozvinout masové hnutí za splnění tohoto požadavku a velkolepou akci petiční, nedovedli však spojit celou akci s bojem politickým a dát ji revoluční ráz. Sociální demokracie plula tehdy již ve vodách reformismu.

Období předmnichovské republiky bylo naplněno řadou významných bojů za sociálně politické požadavky. Bezprostředně po válce byl dělnickými masami živelně vytyčen požadavek socializace kapitalistického průmyslu a zemědělské půdy. Marxistická levice sociální demokracie, jež byla ještě zatížena reformistickou minulostí, nedokázala boj za tento požadavek plně rozvinout.

Komunistická strana od svého vzniku bojovala za práva pracujících na závodech a za co nejširší pravomoc závodních rad a výborů. V době postupující fašizace buržoazní republiky v r. 1934 vystoupili komunisté proti novelám snižujícím význam a pravomoc závodních rad a výborů.

Významný byl boj komunistů proti obcházení zákona o 8 hodinové době pracovní a za další zkrácení pracovní doby. Nemenší význam pro politic-

kou práci v masách dělnické mládeže měl boj za ochranné předpisy pro pracující mládež a za dovolenou mládeži.

Bojem proti zhoršení a za zlepšení sociálního pojištění byl naplněn rok 1927 a 1928. Mimořádný význam pro vytvoření jednotné fronty pracujících zdola měl pak boj horníků za sanaci bratrského pojištění na účet těžařů, jenž vrcholil r. 1935.

V těchto bojích se kalila komunistická strana. Devízou komunistů nebyl jen důsledný hospodářský a sociální boj, ale i jeho sepjetí s bojem politickým. Zásady spojování hospodářského boje s politickým, vyjádřil s. Gottwald slovy: „V každém případě je třeba si jasně uvědomit, jaké místo zaujímá hospodářský boj v celém třídním boji. V této otázce je třeba se vyvarovat dvou možných úchylek: jednak trade-unionistické úchyvky, podle níž je hospodářský boj alfou i omegou, jednak takového hlediska, že prý v rámci kapitalistické soustavy nelze vůbec ničeho dosáhnout, nelze vůbec vybojovat pro dělníky jakákoliv, byť drobná zlepšení. Je správné, že masy se mohou osvobodit od nouze, bídy a otroctví jen svržením kapitalismu, ale v rámci kapitalismu mohou dosáhnout jistých zlepšení i jistých výhod pro svůj třídní boj, jen jestliže budou bojovat.“³⁸

V boji za sociálně politické požadavky odhalovala strana před masami třídní podstatu buržoazního pracovního a sociálního zákonodárství a lživost reformistických iluzí o nadtřídní „sociální a humanitní“ republice. Komunisté přesvědčovali masy o tom, že toto zákonodárství je jen dočasným ústupkem buržoazie a že trvalé zvyšování životní úrovně pracujících je možné jedině v socialistické společnosti, k níž vede cesta socialistické revoluce.

Vývoj buržoazního pracovního a sociálního zákonodárství je spjatý s bojem dělnické třídy za sociálně politické požadavky a je proto významnou kapitolou dějin dělnického hnutí a naší komunistické strany. Představuje jednu z klíčových otázek vývoje státu a práva v epoše kapitalismu.

³⁸ Gottwald K l., *Spisy*, IV, Praha 1951, str. 33.

Der Klassencharakter der bürgerlichen arbeitsrechtlichen und sozialpolitischen Gesetzgebung

Jaroslav Houser

(Resümee)

Die arbeitsrechtliche und sozialpolitische Gesetzgebung hat im Klassenkampf des Proletariats eine besondere Rolle gespielt und kann daher als selbständiger Gegenstand geschichtswissenschaftlicher Forschung behandelt werden. Es ist dies besonders aus dem Grunde der Fall, weil die arbeitsrechtliche und sozialpolitische Gesetzgebung mit der ökonomischen Form des Klassenkampfes zusammenhängt und die sozialpolitischen Forderungen der Arbeiterklasse Ausdruck dieses Kampfes waren. Ausserdem beeinflusste diese Gesetzgebung in beträchtlichem Maasse das Lebensniveau des Proletariats.

Die bürgerliche arbeitsrechtliche und sozialpolitische Gesetzgebung drehte sich um die Regelung der Lohnarbeitsverhältnisse, doch gehörte ihr auch die Regelung der den ihnen ähnlichen gesellschaftlichen Beziehungen an (Lehrlinge und Heimarbeiter). Etwas abseits lag die bürgerliche Sozialversicherung, sowie einige Arten der Sozialfürsorge. An manchen sozialpolitischen Massnahmen, besonders während der Etappe des vormonopolistischen Kapitalismus, hatten auch die Kapitalisten ein Interesse (so an Begünstigungen bei der Anwerbung und Behaltung von Arbeitskräften, weiters wo gesundheitliche und wehrmässige Rücksichten im Spiel waren). Ausser diesem unmittelbaren Interesse hatten die Kapitalisten auch ein mittelbares Interesse. Die Mehrheit der Institutionen der bürgerlichen arbeitsrechtlichen und sozialpolitischen Gesetzgebung waren soziale Reformen, welche ebenso wie andere Reformen das Ergebnis des Klassenkampfes des Proletariats und Zugeständnisse der Bourgeoisie an das Proletariat waren. Um den Preis dieser Reformen versuchte die Bourgeoisie ihre vom Proletariat bedrohte Herrschaft zu erhalten.

Sollte die arbeitsrechtliche und sozialpolitische Gesetzgebung der Bourgeoisie zur Festigung ihrer Herrschaft beitragen, dann brauchte die Bourgeoisie eine Ideologie, welche dieses ihr Manöver in ein entsprechend günstiges Licht stellen und die werktätigen Massen beeindrucken würde. Diese ideologischen Waffe lieferten ihr die bürgerlichen und reformistischen Sozialpolitiker.

Die bürgerlichen Autoren waren offene Verfechter der bürgerlichen Gesellschaftsordnung und die Reformisten leisteten der Bourgeoisie kostbare Hilfe unmittelbar in den Reihen der Arbeiterklasse. Sie erweckten Vorstellungen, als ob der bürgerliche Staat, dessen Klassencharakter sie den Massen verhüllten und der oft im Mantel parlamentarischer Pseudodemokratie auftrat, fähig sei den Werktätigen im Wege der sogenannten Sozialpolitik eine dauerhafte Verbesserung ihrer sozialen Verhältnisse und eine fortwährende Steigerung des Lebensniveaus zu sichern.

Die bürgerliche arbeitsrechtliche und sozialpolitische Gesetzgebung war durch eine Reihe sich aus ihrem Klassencharakter ergebenden Wesensmerkmale gekennzeichnet.

Beide Bestandteile der rechtlichen Regelung des Arbeitsverhältnisses, d. h. der Kauf bzw. die Miete der Arbeitskraft und ihre Benützung im Produktionsprozess entwickelten sich uneinheitlich. Kauf und Miete der Arbeitskraft war schon in den bürgerlichen Gesetzbüchern geregelt, die Festsetzung der Bedingungen der Nutzung der Arbeitskraft im Produktionsprozess war dagegen lange Zeit dem kapitalistischen Unternehmer überlassen.

Es war ein bezeichnendes Merkmal der bürgerlichen arbeitsrechtlichen und sozialpolitischen Gesetzgebung, dass das durch diese Gesetzgebung mitbestimmte Lebensniveau ungemein niedrig blieb. Ein weiteres Merkmal war die Zersplitterung der Regelung, weil es sich der Bourgeoisie darum handelte, dass nur einige Gruppen der Werktätigen bevorzugt würden. Die Wirksamkeit der arbeitsrechtlichen und sozialpolitischen Gesetzge-

bung wurde auch durch ihre legislativ-technische Unvollkommenheit und durch das Nichtbestehen einer Kontrolle beeinträchtigt. In der Praxis brachte Verschlechterung eine arbeiterfeindliche Rechtssprechung. Es kann auch nicht übersehen werden, dass diese Gesetzgebung nationale Diskriminierung ermöglichte.

Die Entwicklung der bürgerlichen arbeitsrechtlichen und sozialpolitischen Gesetzgebung ist mit dem Kampfe der Arbeiterklasse für ihre sozialpolitischen Forderungen verbunden und bildet daher ein wichtiges Kapitel in der Geschichte der Arbeiterbewegung und unserer kommunistischen Partei.